
12

СУДОВО- ВЕТЕРИНАРНА ЕКСПЕРТИЗА

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2023.68.71>
УДК 636.09-057.340.69

Іван Володимирович Яценко
доктор ветеринарних наук, професор,
провідний науковий співробітник

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8903-2129>.
E-mail: yacenko-1971@ukr.net

*Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СУДОВО- ВЕТЕРИНАРНИХ ЕКСПЕРТІВ У ДЕРЖАВНИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ

Автором сформульовані концептуальні засади професійної підготовки судово-ветеринарних експертів у державних спеціалізованих експертних установах України. Встановлено, що процес підготовки судово-ветеринарних експертів є технологічно складним, багаторівневим і відповідальним. Свого розвитку він набуває у закладах вищої освіти, які ведуть підготовку лікарів ветеринарної медицини і закінчується у державних експертних закладах Міністерства юстиції України, у яких лікар ветеринарної медицини з освітнім ступенем спеціаліст чи магістр, який має намір отримати кваліфікацію судово-ветеринарного експерта, проходить експертну підготовку за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження», опановуючи теоретичні, організаційні та процесуальні положення судової експертизи та судово-ветеринарної експертизи зокрема, набуває практичних навичок володіння методиками і методичними рекомендаціям; здійснює підготовку проєктів

висновків експерта та рецензування проєктів висновків експерта, а також процес атестації та отримує кваліфікацію судового експерта із вище зазначеної експертної спеціальності, приймає присягу судового експерта, після чого самостійно на професійній основі здійснює судово-експертну діяльність з проведення судово-ветеринарної експертизи.

Акцентовано увагу на тому, що особа, яка має намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» повинна мати виключно вищу ветеринарну освіту, кваліфікацію лікаря ветеринарної медицини ступеня вищої освіти магістр або спеціаліст, галузі знань 21 «Ветеринарна медицина», спеціальності 211 «Ветеринарна медицина». Фахівці, які мають диплом про іншу вищу освіту, крім ветеринарної, претендувати на отримання або підтвердження кваліфікації судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» не можуть.

Стверджується, що стажування лікарів ветеринарної медицини, що мають намір отримати кваліфікацію судово-ветеринарного експерта вперше здійснюється за розробленою нами і затвердженою Міністерством юстиції України програмою № 1 (176 год.), стажування лікаря ветеринарної медицини, що має намір перший раз підтвердити кваліфікацію судово-ветеринарного експерта за програмою № 2 (118 год.), стажування лікаря ветеринарної медицини, що має намір другий і наступні рази підтвердити кваліфікацію судово-ветеринарного експерта здійснюється за програмою № 3 (79 год.).

Запропоновано доповнити «Перелік рекомендованої науково-технічної та довідкової літератури» переліком новітніх наукових робіт, опублікованих нами з питань судово-ветеринарної експертизи.

На основі аналізу засад підготовки судово-ветеринарних експертів в Україні нами виявлені проблеми у цьому напрямі діяльності, а для їх подолання запропоновано систему конкретних заходів, у т. ч. розробити і впровадити у судово-експертну діяльність «Рейтингову систему діяльності судового експерта».

Ключові слова: судово-ветеринарна експертиза, судовий експерт, підготовка кадрів, навчання, державні спеціалізовані експертні установи, експертна спеціальність 18.1 Ветеринарні дослідження.

Постановка проблеми. Відкриття судово-ветеринарної експертизи у системі державних спеціалізованих експертних установ Міністерства юстиції України, як нового напрямку експертного забезпечення правосуддя, у 2019 році, за ініціативи Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», було лише першим кроком до формування нової експертної спеціальності 18.1 Ветеринарні дослідження [1–2]. Наступним, не менш важливим етапом розвитку цієї експертної спеціальності є професійна підготовка судових експертів [3]. Потреба у таких фахівцях збільшується у зв'язку із тенденцією до збільшення правопорушень щодо жорстокого поводження з тваринами [4–6]. Під час їх розслідування обов'язково застосовуються спеціальні ветеринарні знання для встановлення причини смерті або визначення характеру та тяжкості тілесних ушкоджень тварини тощо [7–11]. Наданий висновок судового експерта за

результатами проведеної судової експертизи підекспертних об'єктів є джерелом доказів про обставини правопорушення у будь-якому виді судочинства [12, с. 422-423; 13 с. 29-36].

Розвиток судово-ветеринарної експертизи відбувається не лише в Україні, а і у Європі та інших зарубіжних країнах [14–18].

У зв'язку з цим, підвищується значення судово-ветеринарного експерта як особи незалежної, обізнаної у сфері теорії і практики ветеринарної медицини, наділена повноваженнями для проведення судово-ветеринарних експертних досліджень та надання висновку експерта, не має матеріально-правового зацікавлення в результатах процесу, а також не представляє у процесі свої власні інтереси. Зазначене зумовлює актуальність дослідження питання концептуальних засад професійної підготовки судово-ветеринарних експертів в Україні.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Професійна підготовка судових експертів в Україні є одним із важливих завдань судово-експертних установ України, адже виключно фахівці високого теоретичного і практичного наукових рівнів спроможні вдосконалювати судово-експертну діяльність в Україні, а також брати участь у міжнародному співробітництві у сфері експертного забезпечення правосуддя [19, с. 37-39]. Питання професійної підготовки судових експертів за будь-якою експертною спеціальністю досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені, з-поміж яких: Е. Б. Сімакова-Єфремян [20] узагальнила питання про взаємозалежність європейських інтеграційних процесів і тенденцій інтеграції спеціальних знань в Україні; Н. М. Ткаченко [21] обґрунтувала необхідність удосконалення професійної підготовки судового експерта; О. П. Угровецький, О. О. Свідерський та Г. О. Спіцина [22] з'ясували процес формування професійного менталітету співробітників судово-експертних установ України; С. Г. Гаспарян [23] аргументувала шляхи підвищення якості підготовки кадрів для судово-експертних установ Міністерства юстиції України; О. М. Гуров, А. Г. Антонов, М. О. Клименко, Н. М. Сургай, С. В. Татарко, С. О. Дубіна та Т. С. Узбек [24] запропонували концепцію професійної підготовки судово-медичних експертів в Україні; Л. М. Головченко [25] розкрила проблемні питання підготовки й підвищення кваліфікації судових експертів в Україні, а В. М. Бараняк [26] акцентував увагу на проблемних питаннях підготовки судових експертів у закладах вищої освіти України; Н. В. Кісіль, В. О. Гуцул та В. М. Ярошовець [27] проаналізували проблемні аспекти та можливі зміни у законодавстві щодо підготовки судових експертів в установах Міністерства юстиції України; О. А. Сизоненко [28] деталізувала питання організації кадрового забезпечення судово-економічної експертизи; L. A. N. Hernandez, O. P. Luzardo, L. D. Boada, M. A. Gonzalez, M. Z. Pena [29] показали необхідність впровадження викладання юридичної ветеринарії; В. І. Алексейчук та І. В. Стародубов [30] сформулювали організаційні питання та довели перспективи підготовки фахівців у сфері судової експертизи, що, в цілому, свідчить про актуальність всебічного дослідження засад професійної підготовки судових експертів.

Проте не зважаючи на багатовекторність наукових досліджень щодо теоретичних, методологічних та праксеологічних засад професійної підготовки судових експертів у державних спеціалізованих експертних

установах України, наукові праці цих та інших вчених не з'ясовують проблему підготовки судово-ветеринарних експертів та не окреслюють шляхів її вирішення, враховуючи специфіку зазначеної експертної діяльності. Окреслена ситуація у юридичній науці та судово-експертній практиці може призвести до порушення принципу компетентності судово-ветеринарного експерта, наслідком чого виникають дефекти професійної діяльності. Отже, проблемні та суперечливі питання, неузгодженості та прогалини у процедурі професійної підготовки судово-ветеринарних експертів у державних спеціалізованих експертних установах України потребують удосконалення організаційних заходів, програм їх підготовки та інтеграцію в теорію і практику судово-експертної діяльності.

Мета роботи. Виокремити та дослідити концептуальні засади професійної підготовки судово-ветеринарних експертів у державних спеціалізованих експертних установах у контексті новітнього законодавства України.

Виклад основного матеріалу. Нині у системі державних спеціалізованих експертних установ Міністерства юстиції України, судово-ветеринарна експертиза розвивається як наука і сфера практичної експертної діяльності лише у Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса». У системі експертного забезпечення правосуддя інших спеціалізованих експертних установ України вона відсутня. Така ситуація щодо обмеження можливостей застосування спеціальних ветеринарних знань під час досудового розслідування або судового розгляду справ щодо тварин і тваринництва, як галузі, не може задовольняти запити правоохоронних органів і судочинства.

У зв'язку з цим, професійна підготовка судово-ветеринарних експертів має важливе значення у експертному забезпеченні правосуддя з кількох причин, зокрема, для формування реєстру судово-ветеринарних експертів в Україні, розширення територіальної мережі їх діяльності, однакового розуміння і тлумачення дефініцій та методик, які застосовуються під час проведення судово-ветеринарної експертизи, правильно вибудовувати алгоритми проведення судово-ветеринарних досліджень з урахуванням специфіки об'єкта дослідження (жива підекспертна тварина, труп, корма, кормові добавки), не виходячи за межі предмета судово-ветеринарної експертизи.

У процесі підготовки лікарів ветеринарної медицини за спеціальністю 211 «Ветеринарна медицина» галузі знань 21 «Ветеринарна медицина» у закладах вищої освіти (далі – ЗВО) законодавством не передбачено поділ на окремі лікарські спеціалізації, у тому числі й спеціалізацію з судової ветеринарної медицини. Проте практика потребує професійної підготовки лікарів ветеринарної медицини з судово-ветеринарної експертизи.

У цілому процес підготовки судово-ветеринарних експертів є технологічно складним, багаторівневим і відповідальним. Якщо розглянути генезу цього процесу, то свого розвитку він набуває у ЗВО, які ведуть підготовку лікарів ветеринарної медицини з освітнім ступенем магістр і закінчується у державних спеціалізованих експертних установах Міністерства юстиції України, у яких лікар ветеринарної медицини з освітнім ступенем спеціаліст чи магістр, який має намір отримати кваліфікацію судово-ветеринарного експерта вперше,

проходить експертну підготовку за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження», а також процес атестації, отримує кваліфікацію судового експерта із вище зазначеної експертної спеціальності, складає присягу експерта, після чого самостійно на професійній основі здійснює судово-експертну діяльність із проведення судово-ветеринарної експертизи.

Так, у ЗВО, у рамках навчальної компоненти «Судова ветеринарна медицина» робочою програмою всього передбачено занять обсягом 150 год., з них 54 год. – аудиторних і 96 год. – самостійна робота. Серед аудиторних занять: 28 год. – лекцій, 26 год. – лабораторні заняття. Також робочою програмою цієї навчальної компоненти передбачено вивчення двох модулів: модуль 1 (90 год., 3 кредити): «Організаційно-правові засади судово-ветеринарної експертизи в Україні. Судово-ветеринарна експертиза живих підекспертних тварин, судово-ветеринарна танатологія, травматологія і токсикологія» і модуль № 2 (60 год., 2 кредити): «Судово-ветеринарна експертиза у разі захворювань і загибелі тварин за порушення їх годівлі, умов утримання та експлуатації; за дефектів надання ветеринарної допомоги фахівцями ветеринарної медицини та за епізоотій; речових доказів тваринного походження» [31, с. 183-189].

Актуальність вивчення навчальної компоненти «Судова ветеринарна медицина» здобувачами вищої освіти у загальній системі підготовки лікарів ветеринарної медицини у ЗВО України пояснюється тим, що вона дає базові знання з теорії та практики судово-ветеринарної експертизи, які набувають повного завершення у державних спеціалізованих експертних установах Міністерства юстиції України.

Метою опанування компоненти «Судова ветеринарна медицина» укладах вищої освіти є формування професійних знань і навичок щодо питань організаційно-методичного забезпечення проведення судово-ветеринарної експертизи тварин, яким заподіяна шкода здоров'ю у вигляді тілесних ушкоджень чи каліцтва, а також їх смерті від різних видів зовнішнього впливу (фізичного, хімічного, біологічного), у разі захворювань і загибелі тварин за порушення їх годівлі, умов утримання та експлуатації; за дефектів надання ветеринарної допомоги фахівцями ветеринарної медицини та за епізоотій; речових доказів тваринного походження з оформленням результатів досліджень. Результати атестації здобувача вищої освіти у ЗВО, у т. ч. із судової ветеринарної медицини відображається у додатку до диплома. Це є стартовим і базовим процесом у багатоступінчастій системі підготовки професійних судово-ветеринарних експертів в Україні.

Після закінчення ЗВО фахівець ветеринарної медицини, котрий бажає отримати експертну спеціальність 18.1 «Ветеринарні дослідження» вперше має пройти підготовку у державних спеціалізованих експертних установах Міністерства юстиції України. Нині така підготовка здійснюється лише у Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», у якому вперше в Україні відкрито цю нову експертну спеціальність та має ліцензію на здійснення освітньої діяльності у галузі підвищення кваліфікації [1, с. 108]. Чинним законодавством регламентовано, що науководослідна установа судових експертиз (далі – НДУСЕ) не може відмовити фахівцю у проходженні підготовки (стажування) безпідставно.

Належна підготовка судово-ветеринарних експертів обґрунтовується їх важливим правовим статусом у системі експертного забезпечення судочинства, особливо у встановленні фактів і обставин, що відносяться до предмета експертних досліджень, відображаються у висновку судового експерта, як джерелі доказів, та мають значення для справедливого правосуддя. Це можливе за умови дотримання судово-ветеринарним експертом вимог нормативно-правових актів із судово-експертної діяльності, а також правильне і обґрунтоване використання науково-обґрунтованих методик судово-ветеринарних досліджень. Крім того, доцільність і важливість професійної підготовки судово-ветеринарних експертів впливає із вимог ст. 10 Закону України «Про судову експертизу» [35], відповідно до якої судові експерти мають володіти необхідними знаннями для надання висновку, у т. ч. і з питань, вирішення яких віднесене до компетенції судово-ветеринарного експерта, вищу освіту, успішно пройшли експертну підготовку, отримали кваліфікацію судового експерта.

Для проходження підготовки або стажування претендент на отримання кваліфікації судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» подає до державної спеціалізованої експертної установи Міністерства юстиції України такі документи:

- заяву про допуск до проходження підготовки або стажування згідно із додатком 3 до Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів (далі – «Положення про ЦЕКК») [32];

- копію диплома про вищу ветеринарну освіту другого рівня за ступенем магістра чи спеціаліста з додатком до нього;

- копії дипломів за іншими рівнями вищої освіти з додатками до них (за наявності);

- відомості про відсутність судимості.

Відповідно до п. 4 розділу III «Положення про ЦЕКК» [32] документи для проходження стажування із експертної спеціальності 18.1 «Ветеринарні дослідження» з метою підтвердження кваліфікації судового експерта подаються судово-ветеринарним експертом до державної спеціалізованої експертної установи України не пізніше ніж за 30 днів до закінчення терміну дії свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта.

Відповідно до п. 5 розділу III «Положення ЦЕКК» [32] стажування фахівців, у т. ч. й судово-ветеринарних експертів, які припинили судово-експертну діяльність у зв'язку із закінченням строку дії свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта або свідоцтво яких було анульовано з підстав, визначених підпунктом 1 (подання судовим експертом заяви про анулювання Свідоцтва), та підпунктом 5 (звільнення працівника з НДУСЕ, крім випадку звільнення у порядку переведення працівника до іншої НДУСЕ) пункту 12 розділу V «Положення про ЦЕКК» [32] і мають намір підтвердити кваліфікацію судового експерта, здійснюється:

- 1) за програмою № 3 у разі перерви судово-експертної діяльності до трьох років та наявності експертного стажу не менше шести років;

- 2) за програмою № 2 у разі перерви судово-експертної діяльності від трьох і більше років.

Послідовність організації підготовки судово-ветеринарних експертів у державних спеціалізованих експертних установах Міністерства юстиції України

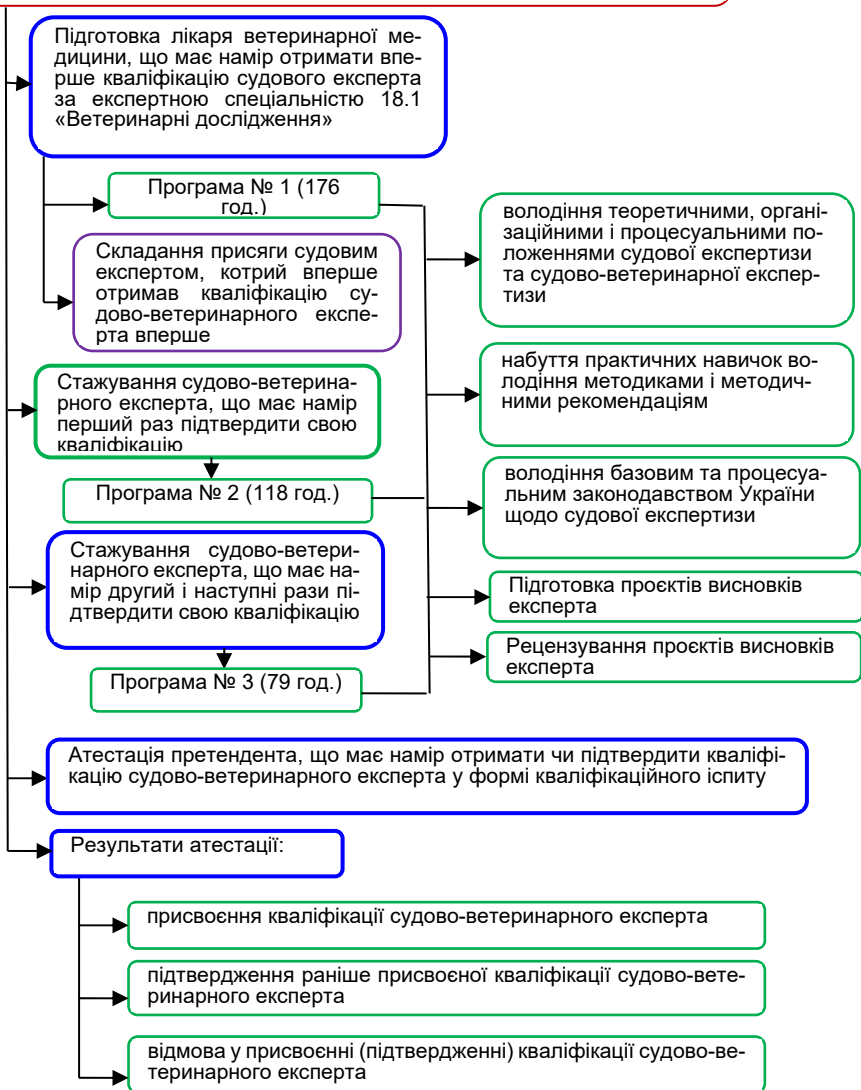

Рис. 1. Блок-схема: «Послідовність організації підготовки судово-ветеринарних експертів у державних спеціалізованих експертних установах Міністерства юстиції України»

Особи, котрі не є працівниками державних спеціалізованих установ, проте мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» проходження підготовки або стажування у державній спеціалізованій експертній установі здійснюють на оплатній основі відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 26 вересня 2005 року № 557 «Про впорядкування умов оплати праці та затвердження схем тарифних розрядів працівників навчальних закладів, установ освіти та наукових установ» [33].

Під час підготовки до судово-експертної діяльності лікар ветеринарної медицини, який має намір вперше отримати кваліфікацію судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження», відповідно до п. 3 розділу III «Положення про ЦЕКК» [32], спочатку проходить підготовку за програмою підготовки з теоретичних, організаційних і процесуальних питань судової експертизи, а потім за програмами підготовки з судово-ветеринарної експертизи (табл. 1–3) під керівництвом досвідченого судового експерта-наставника з відповідної експертної спеціальності, проте, на наше переконання, який має стаж практичної експертної роботи не менше, ніж 3 роки. Як стверджує О. В. Курдес [34] започаткування інституту наставництва в загальній системі навчання судових експертів є потужним інструментом не лише для адаптування й навчання кадрового поповнення, а й для підвищення кваліфікації всього персоналу, згуртованості колективу, заощадження часу керівного складу на навчання молодих фахівців. Наставництво підвищує продуктивність праці персоналу за рахунок якісної підготовки та прискорення процесу адаптування до нових умов праці.

Проте, як правило, такі судові експерти мають значне експертне і наукове навантаження. У зв'язку з цим, для уникнення надмірного завантаження кваліфікованих судових експертів-наставників, у ННЦ «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» навчання з теоретичних, організаційних і процесуальних питань з судової експертизи здійснюється висококваліфікованими фахівцями, які мають науковий ступінь та вчене звання, у т. ч. й доктора юридичних наук, професора, лабораторії теоретичних, загальнометодичних, процесуальних та організаційних питань судової експертизи. Теоретичне викладання та керівництво підготовкою лікарів ветеринарної медицини, які мають намір отримати експертну спеціальність 18.1 «Ветеринарні дослідження», а також керівництво стажуванням судово-ветеринарних експертів, котрі мають намір підтвердити свою кваліфікацію у зазначеному вищій Центрі здійснюється силами тих же висококваліфікованих і досвідчених у галузі судово-ветеринарної експертизи фахівців.

До підготовки лікарів ветеринарної медицини або стажування судово-ветеринарних експертів, котрі мають намір підтвердити свою кваліфікацію судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» державні спеціалізовані експертні установи України можуть залучати судових експертів, які не є працівниками державних спеціалізованих установ, проте мають кваліфікацію судового експерта за зазначеною вище спеціальністю, а також не менше трирічний стаж експертної роботи, що повністю узгоджується з п. 1 розділу III «Положення про ЦЕКК» [32].

За період проходження підготовки, претендент, який має намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» повинен опанувати такими знаннями: розуміти дефініцію понять «судово-ветеринарна медицина» та «судово-ветеринарна експертиза», місце останньої у системі судових експертиз та значення у судочинстві; історію становлення та розвитку судово-ветеринарної експертизи в Україні; принципи судово-експертної діяльності в Україні та їх реалізація у судово-ветеринарних дослідженнях, предмет, об'єкт і методи судово-ветеринарної експертизи та їх значення у теорії і практиці судової експертизи; завдання, що вирішуються судово-ветеринарною експертизою; організаційно-правове забезпечення та суб'єкти судово-ветеринарної експертизи й експертного дослідження: нормативно-правове забезпечення судово-ветеринарної експертизи в Україні; процесуальний статус, обов'язки, права, відповід, обмеження та відповідальність судово-ветеринарного експерта, порядок підготовки та межі компетентності судово-ветеринарних експертів в Україні; організаційно-правові засади призначення та проведення судово-ветеринарної експертизи (особливості організації судово-ветеринарної діяльності в Україні; обґрунтування питань, що ставляться в процесуальному документі про призначення судово-ветеринарної експертизи різних об'єктів дослідження; взаємодія учасників правовідносин на стадії досудового розслідування із судово-ветеринарним експертом під час призначення та проведення судово-ветеринарної експертизи; етапи проведення судово-ветеринарної експертизи; стадії експертного дослідження та їх застосування у судово-ветеринарній експертизі; експертна ініціатива під час проведення судово-ветеринарної експертизи; правове регулювання отримання матеріальних та матеріалізованих об'єктів для проведення судово-ветеринарної експертизи та їх процесуальний статус; особливості призначення і проведення судово-ветеринарної експертизи за кримінальним провадженням, у цивільному, господарському та адміністративному судочинстві; допит судово-ветеринарного експерта як спосіб оцінки достовірності та обґрунтованості висновку експерта); оформлення результатів судово-ветеринарної експертизи і експертного дослідження (укладання та особливості структури висновку судово-ветеринарного експерта за результатами дослідження живої підекспертної тварини, трупів ссавців та птиці; оцінювання висновку судово-ветеринарного експерта учасниками провадження) та інші.

Крім цього, під час професійної підготовки судово-ветеринарного експерта у державних спеціалізованих експертних установах Міністерства юстиції України претендент на отримання експертної спеціальності 18.1 «Ветеринарні дослідження» має відпрацювати практичні навички з проведення судово-ветеринарної експертизи, зокрема, щодо проведення судово-ветеринарної експертизи трупа тварини та експертної оцінки трупних явищ; судово-ветеринарної експертизи живої тварини, застосування спеціальних ветеринарних знань під час огляду місця події, за механічних ушкоджень; ушкоджень, що виникають внаслідок дії на організм тварин патогенних фізичних чинників; за асфіксії; у разі порушення їх годівлі, умов утримання та

режиму експлуатації; у разі виникнення дефектів надання ветеринарної допомоги та організації ветеринарно-санітарних заходів, судово-ветеринарного дослідження кормів і кормових добавок для тварин. Також особливої уваги заслуговує відпрацювання претендентом практичних навичок щодо проведення комплексних судових експертиз, зокрема, за отруєння тварин (судової ветеринарно-токсикологічної чи судової ветеринарно-хімічної), за вогнепальних ушкоджень (судової ветеринарно-балістичної) або решток тіла тварин (судової ветеринарно-біологічної) тощо.

Під час професійної підготовки у державних експертних установах судово-ветеринарний експерт має досконало володіти базовим законодавством України щодо судової експертизи, зокрема: Закон України «Про судову експертизу» [35], а також підзаконні нормативно-правові акти України: відомчі Інструкції про призначення і проведення судових експертиз та експертних досліджень [36, 37]; «Положення про ЦЕKK» [32]; процесуальне законодавство України [38–41].

Претендент на отримання експертної спеціальності 18.1 «Ветеринарні дослідження» має набути практичних навичок володіння методиками і методичними рекомендаціями, розробленими нами в ННЦ «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» під час виконання науково-дослідної роботи, а також класичним методами дослідженнями та уміти їх застосовувати на практиці, що регламентовано вимогами розділу III «Положення про ЦЕKK» [32]. зокрема щодо проведення судово-ветеринарної експертизи: методичними рекомендаціями Правила судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини [42]; Методикою судово-ветеринарного дослідження тварин з метою встановлення їх каліцтва [43]; Методикою судово-ветеринарної експертизи трупів тварин [44]; методичними рекомендаціями «Порядок вилучення об'єктів судово-ветеринарної експертизи з трупа тварини для лабораторних досліджень» [45]; методичними рекомендаціями «Правила судово-ветеринарної експертизи трупів тварин» [46], а також іншими методиками ветеринарних досліджень, адже нині судова ветеринарна експертиза широко застосовує досягнення нормальної і патологічної анатомії, фізіології, гігієни тварин і санітарії, біохімії, мікробіології, токсикології, епізоотології, паразитології та інших фундаментальних і клінічних ветеринарних дисциплін і має з ними предметний зв'язок. Так, застосування патологоанатомічних, біохімічних, мікробіологічних, токсикологічних, клінічних та інших методів досліджень дозволяє судово-ветеринарним експертам правильно визначити характер патологічних змін в органах, причин смерті тварини; досліджувати матеріали судових і слідчих справ, що мають відношення до предмета дослідження.

Завершальним етапом під час підготовки лікарів ветеринарної медицини або стажування судово-ветеринарних експертів, котрі мають намір підтвердити кваліфікацію судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» є підготовка трьох висновків експерта за результатами проведеної судово-ветеринарної експертизи (якщо судово-ветеринарний експерт бажає підтвердити кваліфікацію судового експерта) або проєктів висновків, якщо лікар ветеринарної медицини має намір вперше отримати кваліфікацію судового експерта та їх рецензування.

Нині в Україні підготовка судових експертів за будь-якою експертною спеціальністю, у т. ч й 18.1 «Ветеринарні дослідження», здійснюється у 2 етапи:

1) опанування теоретичних засад, організаційних і процесуальних питань судової експертизи;

2) оволодіти спеціальними питаннями у сфері конкретної експертної спеціальності.

Для успішного проходження підготовки чи стажування, а також атестації претендентів на отримання кваліфікації судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» у Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. Засл. професора М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України нині підготовлені і затверджені головою Центральної експертно-кваліфікаційної комісії при Міністерстві юстиції України три окремі програми, у розробці яких ми брали безпосередню участь: програма підготовки № 1 розрахована на лікаря ветеринарної медицини, котрий вперше виявив бажання отримати кваліфікацію судового експерта, програма № 2 – для судових експертів за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження», котрі мають намір перший раз підтвердити кваліфікацію судового експерта, програма № 3 – для судових експертів, котрі мають намір підтвердити кваліфікацію судового експерта за вказаною експертною спеціальністю в черговий раз. Відповідно до п. 1 розділу III «Положення про ЦЕКК» [32] ці програми підготовки (стажування) затверджені головою ЦЕКК та оприлюднені на офіційному вебсайті Мін'юсту [47]. Програми підготовки чи стажування передбачають проведення лекційних та практичних занять, підготовку проєктів висновків та проведення їх рецензування або у разі присвоєння кваліфікації судово-ветеринарного експерта, або рецензування копій висновків у разі підтвердження кваліфікації судово-ветеринарного експерта.

У п. 2 розділу III «Положення про ЦЕКК» [32] регламентується мінімальний обсяг програм підготовки або стажування судового експерта з будь-якої експертної спеціальності, зокрема: у разі присвоєння кваліфікації судового експерта – 40 академічних годин (програма № 1); у разі першого підтвердження кваліфікації судового експерта – 32 академічні години (програма № 2); у разі наступних підтверджень кваліфікації судового експерта – 24 академічні години (програма № 3). Проте ми вважаємо, що для підготовки судових експертів за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження», враховуючи її специфіку, зазначеного вище обсягу часу не достатньо, у зв'язку з чим пропонуємо його збільшити: за програмою № 1 – 176 год., програмою № 2 – 118 год., програмою № 3 – 79 год. (табл. 1–3) станом на 2022 рік.

Слід зазначити, що перша розробка зазначених програм відбувалась відразу після відкриття цієї експертної спеціальності у 2019 році. З того часу пройшло достатньо часу і нами та іншими дослідниками у сфері судово-ветеринарної експертизи розроблені методичні рекомендації та методики, написані наукові статті, котрі необхідно враховувати у практичній експертній судово-ветеринарній діяльності нині. У зв'язку з цим обґрунтовано вважаємо, що доцільно внести зміни і доповнення до цих програм і запропонувати типові тематичні плани у новій авторській редакції (табл. 1–3).

**Типовий тематичний план № 1
(у разі присвоєння кваліфікації судового експерта)**

№ з/п	Назва теми	Всього навчальних годин	У тому числі	
			лекційних	практичних
Розділ I. Загальні поняття судово-ветеринарної експертизи				
1	Організаційно-правові засади судово-ветеринарної експертизи в Україні	2	2	-
2	Судово-ветеринарна танатологія	2	2	-
3	Загальна судово-ветеринарна травматологія	2	2	
Розділ II. Методологічні основи проведення судово-ветеринарної експертизи				
4	Судово-ветеринарна експертиза живих підекспертних тварин	14	2	12
5	Судово-ветеринарна експертиза за механічних ушкоджень	14	1	13
6	Судово-ветеринарна експертиза ушкоджень, що виникають внаслідок дії на організм тварин патогенних фізичних чинників	14	1	13
7	Судово-ветеринарна експертиза за вогнепальних ушкоджень	14	1	13
8	Судово-ветеринарна експертиза за асфіксії	14	1	13
9	Судово-ветеринарна експертиза тварин за отруєнь	14	2	12
10	Судово-ветеринарна експертиза у разі захворювань і загибелі тварин за порушення їх годівлі	14	1	13
11	Судово-ветеринарна експертиза у разі захворювань і загибелі тварин за порушення їх утримання, режиму експлуатації та жорстокого поводження	16	1	15
12	Комплексна судова ветеринарно-біологічна експертиза об'єктів тваринного походження	14	1	13
13	Судово-ветеринарна експертиза за дефектів надання ветеринарної допомоги та організації ветеринарно-санітарних заходів	16	1	15
Розділ III. Підготовка висновків (проектів висновків) та їх рецензування				
14	Підготовка проектів експертних висновків	20	-	20
15	Рецензування проектів експертних висновків	6	-	6
Загальна кількість годин		176	18	158

Таблиця 2

**Типовий тематичний план № 2
(у разі першого підтвердження кваліфікації судового експерта)**

№ з/п	Назва теми	Всього навчальних годин	У тому числі	
			лекційних	практичних
Розділ I. Загальні поняття судово-ветеринарної експертизи				
1	Організаційно-правові засади судово-ветеринарної експертизи в Україні	2	2	-
2	Судово-ветеринарна танатологія	2	2	-
3	Загальна судово-ветеринарна травматологія	4	1	3
Розділ II. Методологічні основи проведення судово-ветеринарної експертизи				
4	Судово-ветеринарна експертиза живих підекспертних тварин	10	-	10
5	Судово-ветеринарна експертиза за механічних ушкоджень	10	1	9
6	Судово-ветеринарна експертиза ушкоджень, що виникають внаслідок дії на організм тварин патогенних фізичних чинників	10	1	9
7	Судово-ветеринарна експертиза за вогнепальних ушкоджень	8	1	7
8	Судово-ветеринарна експертиза за асфіксії	10	1	9
9	Судово-ветеринарна експертиза тварин за отруєнь	8	1	7
10	Судово-ветеринарна експертиза у разі захворювань і загибелі тварин за порушення їх годівлі	10	1	9
11	Судово-ветеринарна експертиза у разі захворювань і загибелі тварин за порушення їх утримання, режиму експлуатації та жорстокого поводження	10	-	10
12	Комплексна судова ветеринарно-біологічна експертиза об'єктів тваринного походження	8	-	8
13	Судово-ветеринарна експертиза за дефектів надання ветеринарної допомоги та організації ветеринарно-санітарних заходів	10	1	9
Розділ III. Підготовка висновків (проектів висновків) та їх рецензування				
14	Підготовка проектів експертних висновків	10	-	10
15	Рецензування проектів експертних висновків	6	-	6
Загальна кількість годин		118	12	106

**Типовий тематичний план № 3
(у разі наступних підтверджень кваліфікації судового експерта)**

№ з/п	Назва теми	Всього навчальних годин	У тому числі	
			лекційних	практичних
Розділ I. Загальні поняття судово-ветеринарної експертизи				
1	Організаційно-правові засади судово-ветеринарної експертизи в Україні	2	2	-
2	Судово-ветеринарна танатологія	2	2	-
3	Загальна судово-ветеринарна травматологія	4	-	4
Розділ II. Методологічні основи проведення судово-ветеринарної експертизи				
4	Судово-ветеринарна експертиза живих підекспертних тварин	5	-	5
5	Судово-ветеринарна експертиза за механічних ушкоджень	5	1	4
6	Судово-ветеринарна експертиза ушкоджень, що виникають внаслідок дії на організм тварин патогенних фізичних чинників	5	-	5
7	Судово-ветеринарна експертиза за вогнепальних ушкоджень	6	-	6
8	Судово-ветеринарна експертиза за асфіксії	6	1	5
9	Судово-ветеринарна експертиза тварин за отруєнь	6	1	5
10	Судово-ветеринарна експертиза у разі захворювань і загибелі тварин за порушення їх годівлі	5	-	5
11	Судово-ветеринарна експертиза у разі захворювань і загибелі тварин за порушення їх утримання, режиму експлуатації та жорстокого поводження	6	-	6
12	Комплексна судова ветеринарно-біологічна експертиза об'єктів тваринного походження	6	-	6
13	Судово-ветеринарна експертиза за дефектів надання ветеринарної допомоги та організації ветеринарно-санітарних заходів	5	1	4
Розділ III. Підготовка висновків (проектів висновків) та їх рецензування				
14	Підготовка проектів експертних висновків	10	-	10
15	Рецензування проектів експертних висновків	6	-	6
Загальна кількість годин		79	8	71

Нормативно-правові акти України щодо судово-експертної діяльності регламентують загальний порядок проведення судових експертиз будь-якого виду та в будь-якій галузі судочинства. У зв'язку з цим, деталізація обсягу знань та вимог до освіти судового експерта, у т. ч. й судово-ветеринарного, знаходиться у компетенції експертно-кваліфікаційної комісії, одним із завдань яких є присвоєння кваліфікації та кваліфікаційного класу судово-ветеринарного експерта. Основні вимоги до обсягу знань судово-ветеринарного експерта наведені на рис. 2.

Крім вимог до знань судово-ветеринарного експерта також ставляться вимоги до його уміння, тобто такого рівня володіння, який потребує незначного контролю свідомістю, здатністю належно виконувати певні дії, засновані на доцільному використанні лікарем ветеринарної медицини набутих знань і навичок. Уміння передбачає використання раніше набутого досвіду, а також певних знань. Основні вимоги до умінь судово-ветеринарного експерта наведені на рис. 3.

Під час підготовки професійних судових експертів, у т. ч. й за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження», крім достатнього і необхідного рівня знань і умінь, претендент на здобуття кваліфікації судового експерта повинен бути відповідних навичок, необхідних для судово-експертної діяльності на високому професійній рівні. Так, під терміном «навичка» у Великому тлумачному словнику української мови [48] розуміється схильність чи потреба діяти, вести себе певним чином; звичка; уміння, набуте вправами, досвідом; вміння вирішувати той чи інший вид завдання, доведене до автоматизму. Завдяки набуттю навичок претендент на здобуття кваліфікації судового експерта спроможний виконувати свою роботу раціонально, з належною точністю і швидкістю без зайвих витрат фізичної і нервово-психічної енергії.

Основними етапами розвитку навичок під час підготовки лікарів ветеринарної медицини або стажування судово-ветеринарних експертів, котрі мають намір підтвердити кваліфікацію судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» є: ознайомлювальний, підготовчий, стандартизуючий (синтезуючий) і варіюючий.

На етапі ознайомлення фахівець ознайомлюється із прийомами виконання дій під час своєї професійної судово-експертної діяльності, осмислює і уявляє їх, чітко розуміє мету діяльності, проте не має уявлення про способи досягнення мети, тому припускається дуже грубих помилок, виконуючи дослідження та оформлюючи їх результати.

На підготовчому (аналітичному) етапі фахівець засвоює окремі елементи дій і аналізує способи їх виконання. У нього спостерігається свідоме, проте ще недосконале і невміле їх виконання, хоча чітко розуміє способи виконання, але припускається не точного і нестійкого їх виконання.

На стандартизуючому (синтезуючому) етапі розвитку навички у стажиста відбувається поєднання окремих елементів рухів у єдину дію, тобто їх автоматизація: підвищується їх якість, зникають зайві рухи, увага переноситься на результат, відбувається покращення контролю дій.

Судовий експерт з експертної спеціальності 18.1 «Ветеринарні дослідження» повинен знати:

Рис. 2. Блок-схема: «Основні вимоги до обсягу знань судового експерта з експертної спеціальності 18.1 «Ветеринарні дослідження»

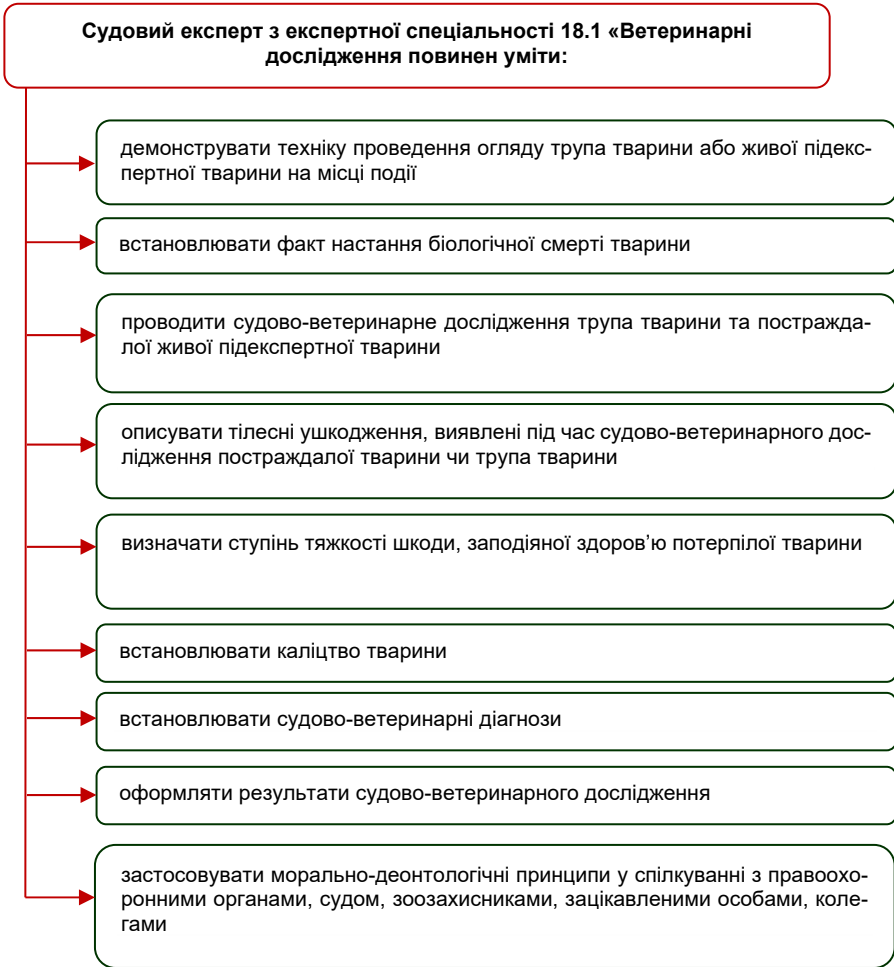

Рис. 3. Блок-схема: «Основні вимоги щодо умінь судового експерта з експертної спеціальності 18.1 «Ветеринарні дослідження»

На заключному, варіюючому етапі розвитку навички, реєструється практичне пристосування до ситуації, відбувається засвоєння довільного регулювання характеру дій, що проявляється точним, гнучким, швидким, доцільним виконанням дій на основі спеціалізованих чуттів та інтуїції.

Отже, під час підготовки професійних судових експертів у державних спеціалізованих експертних установах Міністерства юстиції України, у т. ч. й за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження»,

протягом строку, передбаченого програмами підготовки, претендент має опанувати знаннями та уміннями, а також розвинути й закріпити навички професійної діяльності для можливості самостійного проведення судово-ветеринарних досліджень та надання висновку експерта, який є самостійним джерелом доказів у будь-якому виді судочинства.

У процесі підготовки професійних судових експертів, у т. ч. й за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження», крім навчання і стажування у форматі offline, нині важливого значення набуває комунікація у форматі online, або застосування змішаної їх форми, особливо під час пандемій, воєнних обставин чи інших надзвичайних станів. Проте нині залишається не вирішеним питання про повноцінне забезпечення під час навчання лікарів ветеринарної медицини чи стажування судово-ветеринарних експертів у форматі online дидактичним матеріалом.

Лікарі ветеринарної медицини, які не працюють у науково-дослідних установах судових експертів, проте мають намір вперше отримати кваліфікацію судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» та здійснювати судово-експертну діяльність як приватні судові експерти або судово-ветеринарні експерти, котрі мають намір підтвердити свою кваліфікацію у формі стажування повинні пройти навчання з теоретичних, організаційних і процесуальних питань з судової експертизи в Інституті права та післядипломної освіти Міністерства юстиції України або в НДУСЕ, що має ліцензію для здійснення підвищення кваліфікації. Нині єдиною такою державною експертною установою в Україні є Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса».

Відповідно до п. 9 «Положення про ЦЕКК» [32] після закінчення підготовки або стажування для атестації претендентів, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» до ЦЕКК подаються документи, перелік яких подано на рис. 4.

У заяві лікар ветеринарної медицини – претендент на здобуття кваліфікації судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження», зазначає, що вона скеровується до Центральної експертно-кваліфікаційної комісії при Міністерстві юстиції України, у ній вказується прізвище та власне ім'я заявника, дата народження (число, місяць, рік), дані з паспорта громадянина (серія, номер, ким та коли виданий), індивідуальний податковий номер, місце проживання, номер мобільного телефону, адреса електронної пошти, місцезнаходження робочого місця (повне найменування підприємства, установи або організації, код та номер телефону). У тексті заяви він зазначає: «Прошу допустити мене до проходження атестації за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження». Даю згоду на збереження та обробку моїх персональних даних відповідно до Закону України «Про захист персональних даних». Дата і підпис [32, додаток 4].

Після підготовки (стажування) претендента, який має намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта документи на розгляд ЦЕКК подаються безпосередньо державною спеціалізованою експертною

установою, у якій проходила його підготовка чи стажування. Структурним підрозділом Мін'юсту подані до ЦЕКК документи формуються в окрему справу. Заява розглядається протягом 30–45 календарних днів.

Перелік документів, що подаються до ЦЕКК після закінчення підготовки або стажування лікарів ветеринарної медицини, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта

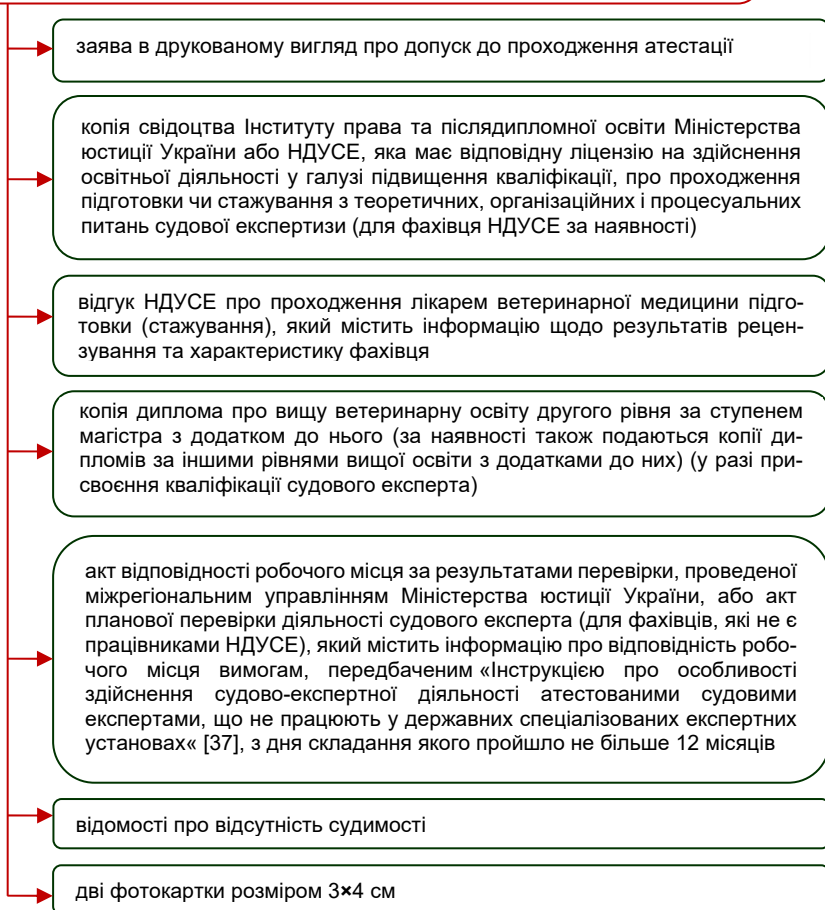

Рис. 4. Блок-схема: «Перелік документів, що подаються до ЦЕКК після закінчення підготовки або стажування лікарів ветеринарної медицини, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта»

Атестація претендентів, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» проводиться ЦЕKK, відповідно до статей 16, 17 Закону України «Про судову експертизу» [35], а також розділу IV «Положення про ЦЕKK» [32].

У п. 2 розділу IV «Положення про ЦЕKK» [32] регламентується про вирішення кваліфікаційною палатою ЦЕKK питання щодо відповідності вищої освіти претендента експертній спеціальності, за якою особа має намір отримати кваліфікацію судового експерта. На наше глибоке переконання, особа, яка має намір отримати вперше або підтвердити кваліфікацію судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» повинна мати виключно вищу ветеринарну освіту, кваліфікацію лікаря ветеринарної медицини ступеня вищої освіти магістр або спеціаліст, галузі знань 21 «Ветеринарна медицина», спеціальності 211 «Ветеринарна медицина». Фахівці, які мають диплом про іншу вищу освіту, крім ветеринарної, претендувати на отримання або підтвердження кваліфікації судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» не можуть, адже вони не мають базових знань і умінь у галузі ветеринарної медицини, які здобуваються під час навчання у ЗВО.

Атестація претендентів, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» здійснюється шляхом проведення кваліфікаційного іспиту, що відповідає п. 4 розділу IV «Положення про ЦЕKK» [32]. Така атестація може відбуватись як оф лайн, та і он лайн форматі, що, на нашу думку, є ефективним засобом, особливо в період пандемій або воєнних дій у країні.

На нашу думку атестація претендента на здобуття будь-якої експертної спеціальності, у т. ч. спеціальності 18.1 «Ветеринарні дослідження» може здійснюватися у вигляді іспиту у формі тестових завдань або у формі відповіді на питання, поставлені у екзаменаційному білеті.

Відповідно до п. 1 розділу V «Положення про ЦЕKK» [32] у разі прийняття кваліфікаційною палатою ЦЕKK рішення про присвоєння претенденту кваліфікації судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» вперше останній складає *присягу судового експерта* такого змісту: «Я, (прізвище, ім'я, по батькові) присягаю сумлінно виконувати обов'язки експерта, використовуючи всі свої професійні можливості». Присягою судовий експерт засвідчує сумлінне, добросовісне і професійне виконання своїх процесуальних обов'язків під час виконання професійних обов'язків, вона посилює відповідальність судового експерта за всі без винятку результати його судово-експертної діяльності, включаючи не лише експертні дослідження, а й науково-дослідну та організаційно-управлінську роботу, а також сприятиме зміцненню морально-етичного клімату в корпусі судових експертів, табуватиме будь-які прояви корупції, на що акцентують увагу В. Л. Федоренко та В. О. Андрєєв [49, с. 68].

Зміст присяги судового експерта унормований процесуальним законодавством України, зокрема: ч. 1 ст. 356 Кримінального процесуального

кодексу [38], ч. 2 ст. 225 Цивільного процесуального кодексу [39], ч. 2 ст. 207 Кодексу адміністративного судочинства [41]. Проте зміст присяги судового експерта відсутній у таких нормативно-правових актах: базовому Закону України «Про судову експертизу» [35], Господарському процесуальному кодексі України [40], а також у підзаконних документах, зокрема: «Положенні про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів» [32], «Інструкції про призначення і проведення судових експертиз та експертних досліджень» [36], «Інструкції про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах» [37]. Проте на наше глибоке переконання, процесуальне законодавство, базове законодавство та підзаконні нормативно-правові акти щодо судової експертизи мають бути узгоджені для однакового обсягу їх застосування щодо присяги судового експерта, адже наявність її змісту в одних і відсутність в інших нормативно-правових актах України створює незручності для виконання завдань судочинством, а також для ефективної реалізації принципів судово-експертної діяльності.

У день складання кваліфікаційного іспиту претенденту на отримання кваліфікації судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» вперше видається Свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта або у Свідоцтві судового експерта, який підтвердив свою кваліфікацію робить відмітку про продовження терміну його дії. Строк дії Свідоцтва судового експерта становить три роки, що відповідає п. 4 розділу V «Положення про ЦЕКК» [32].

Для продовження строку дії Свідоцтва судово-ветеринарного експерта державної спеціалізованої експертної установи Міністерства юстиції України, останній проходить стажування, а спеціалізована експертна установа надає відгук про стажування. У разі позитивного відгуку кваліфікаційна палата ЦЕКК ухвалює рішенням про продовження строку дії Свідоцтва. Якщо строк дії Свідоцтва не продовжений, Свідоцтво вважається недійсним.

Дані про атестованих судово-ветеринарних експертів поміщаються до державного Реєстру атестованих судових експертів [50] – офіційної електронної бази даних, що ведеться з метою створення інформаційного фонду про осіб, які отримали в порядку, передбаченому Законом України «Про судову експертизу» кваліфікацію судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження». Нині до державного Реєстру атестованих судових експертів внесені дані про трьох судово-ветеринарних експертів (рис. 5). Проте у заданому Реєстрі відсутні відомості про атестованих судових експертів, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах.

Таким чином, у Реєстрі відображається інформація про прізвище, ім'я, по батькові судового експерта; найменування Експертно-кваліфікаційної комісії, дата і номер її рішення; номер та строк дії свідоцтва, що підтверджує наявність кваліфікації судового експерта; вид експертизи, експертна спеціальність; місце роботи, місце знаходження, адреса електронної пошти (для судових експертів, які не є працівниками державних спеціалізованих установ) та телефон судового експерта (рис. 5).

Прізвище	Ім'я	По батькові	Тип експерта	Державний орган	
Організація		Регіон/Область	Адреса	Телефон	
Свідоцтво експерта номер	Назва комісії	Дата та номер рішення	Термін дії	Клас та вид експертизи	Індекс та вид експертної спеціальності

Рис. 5. Дані про судово-ветеринарних експертів, що зазначаються у Реєстрі атестованих судових експертів України

Аналіз даних динаміки підготовки атестованих судово-ветеринарних експертів в Україні, отриманих із державного Реєстру, свідчить, що у 2019 р. кваліфікацію судового експерта з експертної спеціальності 18.1 «Ветеринарні дослідження» отримали 2 особи і у 2022 році – 1 особа. Така ситуація підтверджує нагальну необхідність у створенні належних умов для систематичної підготовки судово-ветеринарних експертів у ННЦ «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» як для власного забезпечення відповідними фахівцями, так і для інших спеціалізованих експертних установ України.

Кількість судових експертів з експертної спеціальності 18.1 «Ветеринарні дослідження», котрі є працівниками державних спеціалізованих установ Міністерства юстиції подана у табл. 4.

Таблиця 4

Кількість судово-ветеринарних експертів, котрі працюють у державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України

№ з/п	Назва спеціалізованої експертної установи	Кількість фахівців
1	Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»	3
2	Київський НДІСЕ	0
3	Одеський НДІСЕ	0
4	Львівський НДІСЕ	0

Згідно даних табл. 4 можна зробити висновок про необхідність відкриття експертної спеціальності 18.1 «Ветеринарні дослідження» і в інших НДУСЕ України, адже більшість регіонів України не забезпечені судово-ветеринарними експертами, а кількість правопорушень щодо тварин, особливо жорстокого поводження з ними, щорічно стрімко збільшується.

Таким чином, аналіз цієї інформації свідчить про те, що кількість зафіксованих злочинних діянь щодо жорстокого поводження з тваринами збільшилася, що в черговий раз підтверджує актуальність обраного нами

напрямую дослідження щодо концептуальних засад професійної підготовки судових експертів за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження».

На основі аналізу концептуальних засад підготовки судово-ветеринарних експертів в Україні, нами виявлені такі проблемні питання, зокрема:

- недостатня кількість атестованих судово-ветеринарних експертів в Україні (нині їх 3);

- відсутність затверджених і внесених до державного Реєстру методик судово-ветеринарних досліджень (нині вони знаходяться на стадії розробки, апробації і впровадження);

- недостатня кількість розроблених методичних рекомендацій та інших апробованих наукових джерел щодо дослідження об'єктів судово-ветеринарної експертизи;

- недостатня кількість методичних рекомендацій, наукових робіт, навчально-методичної, довідкової літератури та інших апробованих наукових джерел внесена до Переліку рекомендованої науково-технічної та довідкової літератури, що використовується під час проведення судових експертиз [51], що можуть бути використані й для професійної підготовки судово-ветеринарних експертів, у т. ч. в online режимі;

- відсутній текстовий варіант лекцій та практичних занять, а також банк мультимедійних презентацій, відеофільмів щодо окремих елементів проведення судово-ветеринарної експертизи, які могли б бути використані для навчання і самопідготовки судово-ветеринарних експертів та претендентів отримати кваліфікацію судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження». Нині вони знаходяться на стадії розробки;

- не вирішене питання щодо спеціальних приміщень для судово-ветеринарного розтину трупів тварин (моргу), а також судово-ветеринарного дослідження живих підекспертних тварин, а також належного обладнання таких приміщень, які можна було б використовувати як базу для відпрацювання судово-ветеринарних методик із лікарями ветеринарної медицини, котрі мають намір отримати кваліфікацію судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження»;

- відсутність реально діючих важелів впливу на ефективність професійної різновекторної діяльності судового експерта у формі рейтингової системи його діяльності.

Для подолання виявлених проблем пропонуємо таке:

- 1) доповнити розділ II Закону України «Про судову експертизу» [35] статтею 14¹ такого змісту: Присяга судового експерта. У разі прийняття кваліфікаційною палатою ЦЕКК рішення про присвоєння вперше кваліфікації судового експерта особа у день здавання кваліфікаційного іспиту складає присягу такого змісту: «Я, (прізвище, ім'я, по батькові), присягаю сумлінно виконувати обов'язки експерта, використовуючи всі свої професійні можливості».

- 2) доповнити:

– ГПК [40] статтю 214¹ такого змісту: «Роз'яснення прав і обов'язків судового експерта, присяга судового експерта. 1. Головуючий у судовому засіданні роз'яснює судовому експерту його права й обов'язки, встановлені ст. 69 цього Кодексу, і попереджає його під розписку про кримінальну відповідальність про завідомо неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків. 2. Головуючий приводить судового експерта до такої присяги: «Я, (прізвище, ім'я, по батькові), присягаю сумлінно виконувати обов'язки експерта, використовуючи всі свої професійні можливості». 3. Присяга проголошується судовим експертом усно, після чого він підписує текст присяги. Дія присяги поширюється і на ті випадки, коли висновок був складений до її проголошення. Підписаний експертом текст присяги та розписка приєднуються до справи».

– розділ IV «Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів» [32] пунктом 10: «У разі прийняття кваліфікаційною палатою ЦЕКК рішення про присвоєння вперше кваліфікації судового експерта особа у день екзамнування складає присягу, зміст якої викладено у Законі України «Про судову експертизу»;

– п. 2.2 (на судового експерта покладаються такі обов'язки) Інструкції про призначення і проведення судових експертиз та експертних досліджень [36], а також п. 3 розділу II Інструкції про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах [37] новим абзацом такого змісту: «Скласти присягу судового експерта у випадках передбачених законодавством».

3) розробити окрему освітню програму з «Судової ветеринарної експертизи» у закладах вищої освіти України в рамках концепції «Єдине здоров'я», як початкову ланку у багатоступінчастій системі підготовки судово-ветеринарних експертів;

4) визначити, що претенденти на посаду судово-ветеринарного експерта повинні мати належний і достатній рівень обізнаності у галузі ветеринарної медицини взагалі та судово-ветеринарної експертизи зокрема, а також досвід практичної діяльності у галузі ветеринарної медицини не менше одного року в Україні чи за кордоном, або наявність наукового ступеня кандидата чи доктора ветеринарних наук, або доктора філософії за спеціальністю 211 «Ветеринарна медицина», а для атестованих судових експертів, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах, крім того, рекомендації з місця роботи. Таку вимогу ми обґрунтовуємо тим, що претенденту після підготовки (стажування) і отримання кваліфікації судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» буде надане право самостійно проводити судово-ветеринарну експертизу та надання висновку експерта, який є джерелом доказів у судочинстві, а для цього необхідний достатній рівень знань і умінь у цій сфері діяльності;

5) створити базу для належної роботи судового експерта під час проведення судово-ветеринарної експертизи трупів тварин та судово-

ветеринарного дослідження живих підекспертних тварин, а також відпрацювання судово-ветеринарних методик із лікарями ветеринарної медицини, котрі мають намір отримати кваліфікацію судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження»;

6) закінчити розробку та упровадити для використання претендентами на отримання кваліфікації судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» дидактичні матеріали: текстовий варіант лекцій та практичних занять, а також мультимедійні презентації, створити відеофільми, щодо окремих елементів проведення судово-ветеринарної експертизи, підготувати навчальні посібники з судово-ветеринарної експертизи для використання під час підготовки судово-ветеринарних експертів, особливо, якщо така підготовка відбувається у форматі online, та розмістити їх банк у базі даних ННЦ «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» для створення найсприятливіших умов під час навчання (стажування) лікарів ветеринарної медицини з метою отримання кваліфікації судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження», вдосконалення їх професійної підготовки шляхом опанування новітніми знаннями і навичками;

7) під час підготовки (стажування) лікарів ветеринарної медицини, а також професійних судових експертів, у т. ч. й за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» у форматі як offline, так і online, або застосування змішаної їх форми навчання, особливо під час пандемій, воєнного стану чи інших надзвичайних ситуацій активно використовувати ефективні інформаційно-телекомунікаційні способи навчання, у т. ч. й за допомогою гаджетів;

8) дозволити під час підготовки лікарів ветеринарної медицини, що мають намір отримати кваліфікацію судового експерта вперше, у т. ч. й за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження», навчання з теоретичних засад, організаційних і процесуальних питань судової експертизи проходити у online форматі (за необхідності), а навчання із спеціальних питань судово-ветеринарної експертизи 70 % навчального часу – у форматі offline, а 30 % – у форматі online (за необхідності). Зазначена кількість навчального часу, на нашу думку, буде достатньою, щоб претендент зміг отримати необхідні знання, у т. ч. у формі online, а також відпрацювати практичні навички проведення судово-ветеринарної експертизи та бути достатньо підготовленим до атестації та подальшої самостійної судово-експертної діяльності;

9) розробити і впровадити в судово-експертну діяльність «Рейтингову систему діяльності судового експерта», яка б включала комплекс критеріїв його оцінки, зокрема: кількість проведених судово-ветеринарних експертиз і підготовлених висновків судового експерта, наукова судово-експертна діяльність, публікаційна активність, кількість розроблених експертних методик і методичних рекомендацій, підготовлених підручників, навчальних посібників, довідників, атласів тощо; керівництво аспірантами та докторантами, участь у наукових форумах, участь у наставництві лікарів ветеринарної медицини, що мають намір отримати експертну спеціальність

18.1 «Ветеринарні дослідження», підготовка дисертаційної роботи, виконання адміністративних функцій у НДУСЕ тощо, результати якої впливали б на рівень його щомісячної заробітної плати, рівень премій, можливість отримати відзнаку державними чи відомчими нагородами тощо.

Ми вважаємо, що запровадження таких пропозицій у судово-експертну практику може позитивно вплинути на вдосконалення процесу судово-експертної діяльності в цілому та результативність праці судових експертів зокрема.

Висновки.

1. Процес підготовки судово-ветеринарних експертів є технологічно складним, багаторівневим і відповідальним. Свого розвитку він набуває у закладах вищої освіти, які ведуть підготовку лікарів ветеринарної медицини за спеціальністю 211 «Ветеринарна медицина» і закінчується у державних експертних закладах Міністерства юстиції України, у яких лікар ветеринарної медицини з освітнім ступенем спеціаліст чи магістр, який має намір отримати кваліфікацію судово-ветеринарного експерта, проходить експертну підготовку за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження», а також процес атестації та отримує кваліфікацію судового експерта із вище зазначеної експертної спеціальності після чого самостійно на професійній основі може здійснювати судово-експертну діяльність з проведення судово-ветеринарної експертизи.

2. Алгоритм організації підготовки судово-ветеринарних експертів в Україні у державних спеціалізованих експертних установах Міністерства юстиції України включає такі етапи: 1) підготовчий етап включає опанування теоретичних, організаційних і процесуальних положень судової експертизи та судово-ветеринарної експертизи, набуття практичних навичок володіння методиками і методичними рекомендаціям; підготовку проєктів висновків експерта та рецензування проєктів висновків експерта; 2) атестація претендентів, що мають намір отримати кваліфікацію судово-ветеринарного експерта відбувається у формі кваліфікаційного іспиту; 3) результатами атестації можуть бути: присвоєння кваліфікації, підтвердження раніше присвоєної кваліфікації; відмова у присвоєній (підтвердженні) кваліфікації судово-ветеринарного експерта; 4) складання присяги судово-ветеринарним експертом, котрий вперше отримав кваліфікацію судово-ветеринарного експерта.

3. Підготовка лікаря ветеринарної медицини, що має намір отримати кваліфікацію судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» вперше здійснюється за розробленою нами і затвердженою Міністерством юстиції України програмою № 1 (176 год.), стажування судово-ветеринарного експерта, що має намір перший раз підтвердити свою кваліфікацію за програмою № 2 (118 год.), стажування судово-ветеринарного експерта, що має намір другий і наступні рази підтвердити свою кваліфікацію здійснюється за програмою № 3 (79 год.).

4. Особа, яка має намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» повинна мати виключно вищу ветеринарну освіту, кваліфікацію

лікаря ветеринарної медицини ступеня вищої освіти магістр або спеціаліст, галузі знань 21 «Ветеринарна медицина», спеціальності 211 «Ветеринарна медицина». Фахівці, які мають диплом про іншу вищу освіту, крім ветеринарної, претендувати на отримання або підтвердження кваліфікації судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» не можуть.

5. Розробити і впровадити у судово-експертну діяльність «Рейтингову систему діяльності судового експерта», яка б включала комплекс ознак, зокрема: кількість проведених судово-ветеринарних експертиз і підготовлених висновків судового експерта, наукова судово-експертна діяльність, публікаційна активність, кількість розроблених експертних методик і методичних рекомендацій, підготовлених підручників, навчальних посібників, довідників, атласів; керівництво аспірантами та докторантами, участь у наукових форумах тощо, результати якої впливали б на рівень його щомісячної заробітної плати, рівень премій, відзнаку державними чи відомчими нагородами тощо.

6. Регулярно доповнювати «Перелік рекомендованої науково-технічної та довідкової літератури» [51] переліком новітніх наукових робіт, підручників, навчальних посібників, монографій тощо, опублікованих з питань судово-ветеринарної експертизи, джерела з якого стануть у нагоді претендентам на отримання або підтвердження кваліфікації судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» під час їх підготовки чи стажування, підготовки до атестації, а також у повсякденній судово-експертній діяльності.

7. Сформувати кейс новітніх дидактичних матеріалів: текстовий варіант лекцій та практичних занять, а також мультимедійні презентації, створити відеофільми, щодо окремих методик проведення судово-ветеринарної експертизи, підготувати навчальні посібники із судово-ветеринарної експертизи для використання під час підготовки судово-ветеринарних експертів, особливо, якщо така підготовка відбувається у форматі online, та розмістити їх у базі даних державних спеціалізованих експертних установ Міністерства юстиції України для створення найсприятливіших умов під час навчання лікарів ветеринарної медицини чи стажування судово-ветеринарних експертів з метою отримання кваліфікації судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження», вдосконалення їх професійної підготовки шляхом опанування новітніми знаннями і навичками.

Перелік посилань

1. Ключев О. М. Удосконалення експертного забезпечення правосуддя: теоретичні, правові та організаційні аспекти. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*: зб. наук. пр. 2019. Вип. 19. С. 102-117. DOI: 10.32353/krhrife.1.2019.08 (дата звернення: 01.10.2022).

References

1. Kliuiev, O. M. (2019). Improvement of expert provision of justice: theoretical, legal and organizational aspects. *Theory and practice of forensic examination and criminology*: collection of scientific papers. Issue 19. P. 102-117. DOI: 10.32353/krhrife.

- 1.2019.08 (access date 01.10.2022) (in Ukrainian).
2. Дереча Л. М. До питання формування нових видів судових експертизи. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф.-полілогу (м. Харків, 15–16 квіт. 2021 р.). Харків: Право, 2021. С. 146–148 (дата звернення: 01.10.2022).
2. Derecha, L. M. (2021). To the issue of formation of new types of forensic examination. *Actual issues of forensic examination and criminology*: coll. of the proceedings of international scientific and practical polylogue conference (Kharkov, April 15–16). Kharkiv. P. 146–148 (access date 01.10.2022) (in Ukrainian).
3. Мулик Я. І. Організація підготовки та атестації судових експертів: основні вимоги та обмеження. *Електронне фахове видання «Ефективна економіка»*. 2021. № 1. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.1.105 (дата звернення: 01.10.2022).
3. Mulyk, Ya. I. (2021). Organization of training and certification of forensic experts: basic requirements and limitations. *Electronic specialist publication «Efficient Economy»*. No. 1. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.1.105 (access date 01.10.2022) (in Ukrainian).
4. Listos P., Gryzinska M., Kowalczyk M. Analysis of cases of forensic veterinary opinions produced in a research and teaching unit. *Journal of forensic and legal medicine*. 2015. Vol. 36. Pp. 84–89. DOI: 10.1016/j.jflm.2015.08.002.
4. Listos, P., Gryzinska M., Kowalczyk, M. (2015). Analysis of cases of forensic veterinary opinions produced in a research and teaching unit. *Journal of forensic and legal medicine*. 36. 84–89. DOI: 10.1016/j.jflm.2015.08.002 (in English).
5. Benetato M. A., Reisman R., McCobb, E. The veterinarian's role in animal cruelty cases. *Javma-journal of the american veterinary medical association*. 2011. Vol. 238. Is. 1. P 31–34. DOI: 10.2460/javma.238.1.31 (дата звернення: 01.10.2022).
5. Benetato, M. A., Reisman, R., McCobb, E. (2011). The veterinarian's role in animal cruelty cases. *Javma-journal of the American veterinary medical association*. 238. 1. 31–34. DOI: 10.2460/javma.238.1.31 (access date 01.10.2022) (in English).
6. Яценко І. В., Парилловський О. І. Новітні досягнення в судово-ветеринарній експертизі тварин, постраждалих від жорстокого поводження. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького. Серія: Ветеринарні науки*. 2020. 22. Вип. 97. С. 95–105. DOI: 10.32718/nvlvet9716 (дата звернення: 03.10.2022).
6. Yatsenko, I. V., Parylovskiy, O. I. (2020). The latest advances in forensic veterinary examination of animals suffering from cruel treatment. *Scientific Bulletin of the S. Z. Gzytskyi Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnology*. Issue 97. P. 95–105. DOI: 10.32718/nvlvet9716 (access date 03.10.2022) (in Ukrainian).
7. McDonough S. P., McEwen B. J. Veterinary Forensic Pathology: The Search for Truth. *Veterinary pathology*. 2016. Vol. 53. Is. 5. P. 875–877. DOI: 10.1177/0300985816647450.
7. McDonough, S. P., McEwen, B. J. (2016). Veterinary Forensic Pathology: The Search for Truth. *Veterinary pathology*. 53. 5. P. 875–877. DOI: 10.1177/0300985816647450 (access date 01.10.2022) (in English).
8. Arkow P. Recognizing and responding to cases of suspected animal cruelty, abuse, and neglect: what the veterinarian needs to know. *Veterinary medicine-research and reports*. 2015. Vol. 6. P. 349–
8. Arkow, P. (2015). Recognizing and responding to cases of suspected animal cruelty, abuse, and neglect: what the veterinarian needs to know. *Veterinary medicine-research and reports*. 6. P. 349–

359. DOI: 10.2147/VMRR.S87198 (дата звернення: 01.10.2022).
9. Parry N. M. A., Stoll A. The rise of veterinary forensics. *Forensic Sci Int.* 2020. 306:110069. DOI:10.1016/j.forsciint.2019.110069 (дата звернення: 01.10.2022).
10. de Siqueira, A., Cuevas, S. E. C. Salvagni, F. A., Maiorka, P. C. Forensic Veterinary Pathology: Sharp Injuries in Animals. *Veterinary pathology.* 2016. Vol. 53. Is. 5. P. 979-987. DOI: 10.1177/0300985816655850 (дата звернення: 01.10.2022).
11. Byard R. W., Boardman W. The potential role of forensic pathologists in veterinary forensic medicine. *Forensic science medicine and pathology.* 2011. Vol. 7. Is. 3. P. 231-232. DOI: 10.1007/s12024-011-9241-x (дата звернення: 01.10.2022).
12. Щербаківський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків : В деле, 2015. 560 с.
13. Яценко І. В. Місце судово-ветеринарної експертизи в системі судових експертиз та її значення у судочинстві. Eurasian scientific discussions. Proceedings of the 4th International scientific and practical conference. Barca Academy Publishing. *Barcelona, Spain.* 2022. P. 28-39. URL: <https://sciconf.com.ua/iv-mezhdunarodna-ya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-eurasianscientific-discussions-8-10-maya-2022-goda-barselona-ispaniya-arhiv/> (дата звернення: 01.10.2022).
14. Munro R., Ressel L., Gröne A., Hetzel U., Jensen H. E., Paciello O., Kipar A. European Forensic Veterinary Pathology Comes of Age. *J. Comp Pathol.* 2020. Vol. 179. P. 83-88. DOI: 10.1016/j.jcpa.2020.08.003 (дата звернення: 01.10.2022).
15. Cooper J. E., Cooper M. E. Forensic veterinary medicine: a rapidly evolving discipline. *Forensic science medicine and pathology.* 2008. Vol. 4. Is. 2. P. 75-82.
359. DOI: 10.2147/VMRR.S87198 (access date 01.10.2022) (in English).
9. Parry, N. M. A., Stoll, A. (2019). The rise of veterinary forensics. *Forensic Sci Int.* 2020. 306:110069. DOI: 10.1016/j.forsciint.110069 (access date 01.10.2022) (in English).
10. de Siqueira, A., Cuevas, S. E. C. Salvagni, F. A., Maiorka, P. C. (2016). Forensic Veterinary Pathology: Sharp Injuries in Animals. *Veterinary pathology.* 53. 5. 979-987. DOI: 10.1177/0300985816655850 (access date 01.10.2022) (in English).
11. Byard, R. W., Boardman, W. (2011). The potential role of forensic pathologists in veterinary forensic medicine. *Forensic science medicine and pathology.* 7. 3. P. 231-232. DOI: 10.1007/s12024-011-9241-x (access date 01.10.2022) (in English).
12. Shcherbakovskyi, M. H. (2015). Conducting and using forensic examinations in criminal proceedings: monograph. Kharkiv. 560 p. (in Ukrainian).
13. Yatsenko, I. V. (2022). The place of forensic veterinary expertise in the system of forensic expertise and its significance in the judicial process. Eurasian scientific discussions. Proceedings of the 4th International scientific and practical conference. *Barca Academy Publishing.* Barcelona, Spain. P. 28-39. Retrieved from: <https://sciconf.com.ua/iv-mezhdunarodna-ya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-eurasianscientific-discussions-8-10-maya-2022-goda-barselona-ispaniya-arhiv/> (access date 01.10.2022) (in Ukrainian).
14. Munro, R., Ressel L., Gröne, A., Hetzel, U., Jensen, H. E., Paciello, O., Kipar, A. (2020). European Forensic Veterinary Pathology Comes of Age. *J. Comp Pathol.* 179. P. 83-88. DOI: 10.1016/j.jcpa.2020.08.003 (access date 01.10.2022) (in English).
15. Cooper, J. E., Cooper, M. E. (2008). Forensic veterinary medicine: a rapidly evolving discipline. *Forensic science medicine and pathology.* 4. 2. P. 75-82. DOI:

- DOI: 10.1007/s12024-008-9036-x (дата звернення: 01.10.2022).
- 10.1007/s12024-008-9036-x (access date 01.10.2022) (in English).
16. Ottinger T., Rasmusson B., Segerstad C. H. A., Merck M., Goot F. V. D., Olsen L., Gavier-Widen D. Forensic veterinary pathology, today's situation and perspectives. *Veterinary record*. 2014. Vol. 175. Is. 18. P. 459. DOI: 10.1136/vr.102306 (дата звернення: 01.10.2022).
16. Ottinger, T., Rasmusson, B., Segerstad, C. H. A., Merck, M., Goot, F. V. D., Olsen, L., Gavier-Widen, D. (2014). Forensic veterinary pathology, today's situation and perspectives. *Veterinary record*. 175. 18. 459. DOI: 10.1136/vr.102306 (access date 01.10.2022) (in English).
17. Cooper J. E., & Cooper M. E. Future trends in forensic veterinary medicine. *Seminars in avian and exotic pet medicine*. 1998. P. 210–217. [https://doi.org/10.1016/S1055-937X\(98\)80066-2](https://doi.org/10.1016/S1055-937X(98)80066-2) (дата звернення: 01.10.2022).
17. Cooper, J. E., & Cooper, M. E. (1998). Future trends in forensic veterinary medicine. *Seminars in avian and exotic pet medicine*. 210-217. [https://doi.org/10.1016/S1055-937X\(98\)80066-2](https://doi.org/10.1016/S1055-937X(98)80066-2) (access date 01.10.2022) (in English).
18. Bradley-Siemens N., Brower A.I. Veterinary Forensics: Firearms and Investigation of Projectile Injury. *Veterinary pathology*. 2016. Vol. 53. Is. 5. P. 988-1000. DOI: 10.1177/0300985816653170 (дата звернення: 01.10.2022).
18. Bradley-Siemens, N., Brower, A. I. (2016). Veterinary Forensics: Firearms and Investigation of Projectile Injury. *Veterinary pathology*. 53. 5. P. 988-1000. DOI: 10.1177/0300985816653170 (access date 01.10.2022) (in English).
19. Ключев О. М. Міжнародні стандарти та міжнародне співробітництво у сфері судово-експертної діяльності в Україні. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 95-річчю створення Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (м. Харків, 10–11 жовтня 2018 р.). Харків : Право, 2018. С. 5-8.
19. *Kliuiev, O. M.* (2018). International standards and international cooperation in the field of forensic expert activity in Ukraine. *Actual issues of forensic examination and criminology: proceedings of the international scientific and practical conference dedicated to the 95th anniversary of the establishment of the Honored Prof. M. S. Bokarius Kharkiv Research Institute of Forensic Expertise.* (Kharkiv, October 10–11). Kharkiv. P. 5-8 (in Ukrainian).
20. Сімакова-Єфремян Е. Б. До питання про взаємозалежність європейських інтеграційних процесів і тенденцій інтеграції спеціальних знань в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 17. Харків : Право, 2017. С. 152–158.
20. Simakova-Yefremian, E. B. (2017). To the question of interdependence of European integration processes and trends of integration of special knowledge in Ukraine. *Theory and practice of forensic examination and criminology*. Issue 17. Kharkiv. P. 152-158 (in Ukrainian).
21. Ткаченко Н. М. Удосконалення професійної підготовки судового експерта – важливий фактор розвитку експертної дидактики. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2018. Вип. 18. С. 203-214. DOI: <https://doi.org/10.323-53/khrife.2018.22> (дата звернення: 01.10.2022).
21. Tkachenko, N. M. (2018). Improving the professional training of a forensic expert is an important factor in the development of expert didactics. *Theory and practice of forensic examination and criminology*. Issue 18. P. 203-214. DOI: <https://doi.org/10.323-53/khrife.2018.22> (access date 01.10.2022) (in Ukrainian).
22. Угровецький О. П., Свідерський О. О., Спіцина Г. О. Формування професійного
22. Uhrovetskyi, O. P., Sviderskyi, O. O., Spitsyna, H. O. (2021). Formation of

менталітету співробітників судово-експертних установ України. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф.-полілогу (м. Харків, 15–16 квіт. 2021 р.). Харків: Право, 2021. С. 83-85.

23. Гаспарян С. Г. Шляхи підвищення якості підготовки кадрів для судово-експертних установ Міністерства юстиції України. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2018. Вип. 18. С. 281-287. DOI: <https://doi.org/10.32533/khrife>. 2018.31 УДК 343.98:05 (дата звернення: 01.10.2022).

24. Гуров О. М., Антонов А. Г., Клименко М. О., Сургай Н. М., Татарко С. В., Дубіна С. О., Узбек Т. С. Концепція професійної підготовки судово-медичних експертів в Україні. *Судово-медична експертиза*. 2022. № 1. С. 24-29. DOI: <https://doi.org/10.24061/2707-8728.1.2022.3> (дата звернення: 01.10.2022).

25. Головченко Л. М. Проблемные вопросы подготовки и повышения квалификации судебных экспертов в Украине. *Криміналістика і судова експертиза*. Київ, 2016. Вип. 61. С. 44-51.

26. Бараняк В. М. Проблеми підготовки судових експертів у вищих навчальних закладах України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2014. № 801. С. 229-233. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_801_41 (дата звернення 01.10.2022).

27. Кісіль Н. В., Гуцул В. О., Ярошовець В. М. Підготовка судових експертів в установах Міністерства юстиції України: проблемні аспекти та можливі зміни у законодавстві. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління : електронне наукове видання* : збірник. 2021. № 6 (18). Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. С. 67-78. DOI: [10.32689/2617-9660-2021-6\(18\)-67-78](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-6(18)-67-78) (дата звернення: 01.10.2022).

28. Сизоненко О. А. Організація кадрового забезпечення судово-економічної експертизи. *Глобальні та національні проблеми*

professional mentality of employees of forensic institutions of Ukraine. *Actual issues of forensic examination and criminology*: coll. of proceedings of international scientific and practical polylogue conference (Kharkiv, April 15–16). Kharkiv. P. 83-85 (in Ukrainian).

23. Hasparian, S. H. (2018). Ways to improve the quality of personnel training for forensic expert institutions of the Ministry of Justice of Ukraine. *Theory and practice of forensic examination and criminology*. Issue 18. P. 281-287. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2018.31> UDK 343.98:05 (access date 01.10.2022) (in Ukrainian).

24. Hurov, O. M., Antonov, A. H., Klymenko, M. O., Surhai, N. M., Tatarko, S. V., Dubina, S. O., Uzbek, T. S. (2022). Concept of professional training of forensic medical experts in Ukraine. *Forensic medical examination*. 2022. No. 1. P. 24-29. DOI: <https://doi.org/10.24061/2707-8728.1.2022.3> (access date 01.10.2022) (in Ukrainian).

25. Holovchenko, L. M. (2016). Problematic issues of training and advanced training of forensic experts in Ukraine. *Criminalistics and Forensics*. Kyiv. Issue 61. P. 44-51 (in Ukrainian).

26. Baraniak, V. M. (2014). Problems of training forensic experts in higher educational institutions of Ukraine. *Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Legal sciences*. 2014. No. 801. P. 229-233. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_801_41 (access date 01.10.2022) (in Ukrainian).

27. Kisil, N. V., Hutsul, V. O., Yaroshovets, V. M. (2021). Training of forensic experts in the institutions of the Ministry of Justice of Ukraine: problematic aspects and possible changes in the legislation. *Expert: paradigms of legal sciences and public administration: electronic scientific publication: collection*. 2021. No. 6 (18). Kyiv. P. 67-78. DOI: [10.32689/2617-9660-2021-6\(18\)-67-78](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-6(18)-67-78) (access date 01.10.2022) (in Ukrainian).

28. Syzonenko, O. A. (2015). Organization of personnel support of forensic and economic examination. *Global and national economic*

- економіки. 2015. № 4. С. 1041-1045. URL: <http://global-national.in.ua/archive/4-2015/218.pdf> (дата звернення: 01.10.2022).
29. Hernandez L. A. H., Luzardo O. P., Boada L. D., Gonzalez M. A., Pena M. Z. Introduction of the Problem-based learning methodology in the teaching of Legal Veterinary. *Redu-revista de docencia universitaria*. 2015. 13 (4). P. 171-188
30. Алексейчук В. І., Стародубов І. В. Підготовка фахівців у сфері судової експертизи: організаційні питання та перспективи. *Юридичний вісник*. 2022. 2 (63). С. 228-235. DOI: 10.18372/2307-9061-63.16734 (дата звернення: 01.10.2022).
31. Яценко І. В. Судова ветеринарна медицина як навчальна компонента для професійного формування лікарів ветеринарної медицини та її значення у системі підготовки судово-ветеринарних експертів у державних експертних установах України. The I International Scientific and Practical Conference «Current trends in the development of modern scientific thought», September 27–30, 2022, Haifa, Israel. P. 182-192. DOI: 10.46299/ISG-2022.2.1 (дата звернення: 01.10.2022).
32. Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів, затверджене наказом Міністерства юстиції України 03.03.2015 № 301/5 та зареєстроване у Міністерстві юстиції України 04 березня 2015 р. за № 249/26694. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text> (дата звернення: 17.10.2022).
33. Про впорядкування умов оплати праці та затвердження схем тарифних розрядів працівників навчальних закладів, установ освіти та наукових установ, затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 26 вересня 2005 року № 557, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 03 жовтня 2005 року за № 1130/11410. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text>
- problems. 2015. No. 4. P. 1041-1045. Retrieved from: <http://global-national.in.ua/archive/4-2015/218.pdf> (access date 01.10.2022) (in Ukrainian).
29. Hernandez, L. A. H., Luzardo, O. P., Boada, L. D., Gonzalez, M. A., Pena, M. Z. (2015). Introduction of the Problem-based learning methodology in the teaching of Legal Veterinary. *Redu-revista de docencia universitaria*. 13 (4). 171-188 (in English).
30. Aliexsieichuk, V. I., Starodubov, I. V. (2022). Training of specialists in the field of forensic examination: organizational issues and perspectives. *Legal Bulletin*. 2 (63). P. 228-235. DOI: 10.18372/2307-9061.63.16734 (data zvernennia: 01.10.2022) (in Ukrainian).
31. Yatsenko, I. V. (2022). Forensic veterinary medicine as an educational component for the professional formation of veterinary medicine doctors and its importance in the system of training of forensic veterinary experts in state expert institutions of Ukraine. The I International Scientific and Practical Conference «Current trends in the development of modern scientific thought», September 27-30, Haifa, Israel. P. 182-192. DOI: 10.46299-/ISG.2022.2.1 (access date 01.10.2022) (in Ukrainian).
32. Regulations on the Central Expert Qualification Commission under the Ministry of Justice of Ukraine and the certification of judicial experts, approved by the order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 03.03.2015 No. 301/5 and registered in the Ministry of Justice of Ukraine on March 4, 2015 under No. 249/26694. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text> (access date 17.10.2022) (in Ukrainian).
33. On streamlining the terms of payment and approving the schemes of tariff classes for employees of educational institutions, educational institutions and scientific institutions, approved by the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated September 26, 2005 No. 557, registered in the Ministry of Justice of Ukraine on October 3, 2005 under No. 1130/11410. URL: [https://zakon.rada.gov.ua](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text)

- gov.ua/laws/show/z1130-05#Text (дата звернення: 01.10.2022). /laws/show/z1130-05#Text (access date 01.10.2022) (in Ukrainian).
34. Курдес О. В. Щодо необхідності започаткування інституту наставництва в системі підготовки судових експертів. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф.-полілогу (м. Харків, 15–16 квіт. 2021 р.). Харків : Право, 2021. С. 52–54.
34. Kurdes, O. V. (2021). Regarding the necessity of starting a mentoring institute in the system of training court experts. *Actual issues of forensic examination and criminology*: coll. of proceedings of international scientific and practical polylogue conference (Kharkiv, April 15–16). P. 5254 (in Ukrainian).
35. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 01.10.2022).
35. On Forensic Expertise: Law of Ukraine dated February 25, 1994 No. 4038-XII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (access date 01.10.2022) (in Ukrainian).
36. Інструкція про призначення і проведення судових експертиз та експертних досліджень. Затверджено наказом Міністерства юстиції України 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 01.07.2022).
36. Instructions on the appointment and conduct of forensic examinations and expert studies. Approved by the order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 08.10.1998 No. 53/5 (as amended by the order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 26.12.2012 No. 1950/5). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (access date 01.07.2022) (in Ukrainian).
37. Інструкція про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах. Затверджено наказом Міністерства юстиції України 12.12.2011 № 3505/5, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 12 грудня 2011 за № 1431/20169. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1431-11#Text> (дата звернення: 01.03.2022).
37. Instructions on the specifics of forensic expert activity by certified forensic experts who do not work in state specialized expert institutions. Approved by order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 12.12.2011 No. 3505/5, registered in the Ministry of Justice of Ukraine on December 12, 2011 under No. 1431/20169. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1431-11#Text> (access date 01.03.2022) (in Ukrainian).
38. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України № 4651–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 01.10.2022).
38. Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 4651–VI. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (access date 01.10.2022) (in Ukrainian).
39. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 01.10.2022).
39. Civil Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine dated March 18, 2004 No. 1618–IV. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (access date 01.10.2022) (in Ukrainian).
40. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 № 1798–XII. URL: <https://zakon.rada.gov>
40. Economic Procedural Code of Ukraine: Law of Ukraine dated November 6, 1991 No. 1798–XII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov>

- ua/laws/show/1798–12#Text (дата звернення: 01.10.2022).
41. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 01.10.2022).
42. Яценко І. В., Парилівський О. І. Правила судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини (метод. рек.) / Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2022. 47 с.
43. Яценко І. В., Парилівський О. І., Казанцев Р. Г. Методика судово-ветеринарного дослідження тварин з метою встановлення їх каліцтва / Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2021. 50 с.
44. Яценко І. В., Парилівський О. І., Казанцев Р. Г. Методика судово-ветеринарної експертизи трупів тварин Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2022. 336 с.
45. Яценко І. В., Парилівський О. І., Казанцев Р. Г. Порядок вилучення об'єктів судово-ветеринарної експертизи з трупа тварини для лабораторних досліджень: метод. рек. Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2021. 51 с.
46. Яценко І. В., Парилівський О. І., Казанцев Р. Г. Правила судово-ветеринарної експертизи трупів тварин: метод. рек. Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2022. 41 с.
47. Програми підготовки (стажування) судових експертів. / Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/legal_expertise/program_sudexpert (дата звернення: 01.10.2022).
48. Великий тлумачний словник сучасної мови. URL: <https://slovnuk.me/dict/vts/%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B0> (дата звернення: 01.10.2022).
- rada.gov.ua/laws/show/1798–12#Text (access date 01.10.2022) (in Ukrainian).
41. Administrative Judicial Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 07.06.2005 No. 2747-IV. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (access date 01.10.2022) (in Ukrainian).
42. Yatsenko, I. V., Parylovskiy, O. I. (2022). Rules of forensic veterinary determination of the degree of severity of damage caused to the health of an animal (methodological recommendations). Kharkiv. 47 p. (in Ukrainian).
43. Yatsenko, I. V., Parylovskiy, O. I., Kazantsev, R. H. (2021). Methods of forensic veterinary examination of animals for the purpose of establishing their mutilation. Kharkiv. 50 p. (in Ukrainian).
44. Yatsenko, I. V., Parylovskiy, O. I., Kazantsev, R. H. (2022). Methods of forensic veterinary examination of animal corpses. Kharkiv. 336 p. (in Ukrainian).
45. Yatsenko, I. V., Parylovskiy, O. I., Kazantsev, R. H. (2021). The procedure for removing objects of forensic veterinary examination from an animal carcass for laboratory research: Methodological recommendations Kharkiv. 51 p. (in Ukrainian).
46. Yatsenko, I. V., Parylovskiy, O. I., Kazantsev, R. H. (2022). Rules of forensic veterinary examination of animal corpses: methodological recommendations. Kharkiv. 41 p. (in Ukrainian).
47. Training (internship) programs for forensic experts. / Official website of the Ministry of Justice of Ukraine. Retrieved from: https://minjust.gov.ua/legal_expertise/program_sudexpert (access date 01.10.2022). Retrieved from: https://minjust.gov.ua/legal_expertise/program_sudexpert (access date 01.10.2022) (in Ukrainian).
48. A large explanatory dictionary of the modern language. Retrieved from: <https://slovnuk.me/dict/vts/%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B0> (access date: 10/01/2022).

49. Fedorenko V. L., Andreev V. O. (2019). The oath of a forensic expert and the oath of a civil servant in Ukraine: a comparative legal analysis. *Expert.* No. 2 (4)/8. P. 59-71. DOI: 10.32689/2617-9660-2019-4-2-59-72 (access date 10/01/2022).

50. Порядок ведення Реєстру методик проведення судових експертиз, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 02 жовтня 2008 року № 1666/5, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 02 жовтня 2008 року за № 924/15615. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0924-08#Text> (дата звернення: 01.10.2022).

51. Перелік рекомендованої науково-технічної та довідкової літератури, що використовується під час проведення судових експертиз, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 30 липня 2010 року № 1722/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1722323-10#Text> (дата звернення: 01.10.2022).

49. Fedorenko, V. L., Andrieiev, V. O. (2019). The oath of a forensic expert and the oath of a civil servant in Ukraine: a comparative legal analysis. *Expert.* No. 2 (4)/8. P. 59-71. DOI: 10.32689/2617-9660-2019-4-2-59-72 (access date 01.10.2022) (in Ukrainian).

50. The procedure for maintaining the Register of methods of conducting forensic examinations, approved by the order of the Ministry of Justice of Ukraine dated October 2, 2008 No. 1666/5, registered in the Ministry of Justice of Ukraine on October 2, 2008 under No. 924/15615. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0924-08#Text> (access date 01.10.2022) (in Ukrainian).

51. The list of recommended scientific and technical and reference literature used during forensic examinations, approved by order of the Ministry of Justice of Ukraine dated July 30, 2010 No. 1722/5. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1722323-10#Text> (access date 01.10.2022) (in Ukrainian).

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF FORENSIC VETERINARY EXPERTS PROFESSIONAL TRAINING IN STATE SPECIALIZED EXPERT INSTITUTIONS OF UKRAINE

I. Yatsenko

The author formulated the conceptual principles of professional training of forensic veterinary experts in state-specialized expert institutions of Ukraine. It was established that the process of training forensic veterinary experts is technologically complex, multi-level and responsible. It develops in institutions of higher education that train veterinary doctors and ends in state expert institutions of the Ministry of Justice of Ukraine, in which a doctor of veterinary medicine with a specialist or master's degree, who intends to obtain the qualification of a forensic veterinary expert, undergoes expert training by expert speciality 18.1 «Veterinary research», mastering the theoretical, organizational and procedural provisions of forensic examination and forensic veterinary examination in particular, acquires practical skills in mastering methods and methodical recommendations; prepares drafts of expert opinions and reviews drafts of expert opinions, as well as the attestation process and obtains the qualification of a forensic expert in the above-mentioned expert speciality, takes the oath of a forensic expert, after which independently on a professional basis carries out forensic expert activities in the field of forensic veterinary examination.

Attention is focused on the fact that a person who intends to obtain or confirm the qualification of a forensic expert in the expert speciality 18.1 «Veterinary research» must

have exclusively a higher veterinary education, the qualification of a doctor of veterinary medicine with a master's degree or a specialist, knowledge field 21 «Veterinary medicine», speciality 211 «Veterinary Medicine». Specialists who have a diploma of another higher education, except veterinary, cannot claim to obtain or confirm the qualification of a forensic expert in the expert speciality 18.1 «Veterinary research».

It is claimed that the internship of veterinary medicine doctors intending to obtain the qualification of a forensic veterinary expert is carried out for the first time according to program No. 1 (176 hours) developed by us and approved by the Ministry of Justice of Ukraine, the internship of a veterinary medicine doctor intending to confirm the qualification of a forensic expert for the first time veterinary expert according to program No. 2 (118 hours), the internship of a doctor of veterinary medicine who intends to confirm the qualification of a forensic veterinary expert for the second and subsequent times is carried out according to program No. 3 (79 hours).

It is proposed to supplement the «List of recommended scientific, technical and reference literature» with a list of the latest scientific works published by us on the issues of forensic veterinary examination.

Based on the analysis of the principles of training forensic veterinary experts in Ukraine, we have identified problems in this area of activity, and to overcome them, we have proposed a system of specific measures, including the development and implementation of the «Rating System of Forensic Expert Activity» in the forensic activity.

Key words: forensic veterinary expertise, forensic expert, personnel training, training, state specialized expert institutions, expert speciality 18.1 Veterinary research.